

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Орішко Наталії Костянтинівни «Індивідуальні стратегії самовдосконалення особистості в юнацькому віці», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Сучасне суспільство відчуває значну потребу у всебічно розвинутих, компетентних, креативних громадянах, здатних до розв'язання складних проблем розвитку та до генерування й втілення нових ідей, що сприятимуть його подальшому прогресу. Для продуктивного функціонування в суспільстві особистість має здійснити ряд відповідних позитивних індивідуально-психологічних трансформацій шляхом постійної роботи над собою та самотворчої активності. У зв'язку з цим, в сучасних психологічних дослідженнях все більше уваги приділяється самовдосконаленню як одній з провідних форм самотворення особистості, способу покращення показників її індивідуального розвитку. Особливої актуальності проблема самовдосконалення набуває для особистості в період юнацтва, психологічний зміст якого пов'язаний зі становленням життєвої перспективи та з потребою особистісного й професійного самовизначення. Ці складні вікові вимоги націлюють юнаків і дівчат на розуміння необхідності самозміни й на пошук ефективних її шляхів, одним з яких є самовдосконалення.

Кожна особистість має неповторні індивідуально-психологічні особливості, які зумовлюють обрання нею певної стратегії самовдосконалення, далеко не завжди успішної, й потребує кваліфікованої психологічної допомоги щодо її покращення. Перед сучасною психологічною наукою постає завдання вивчення індивідуальних стратегій самовдосконалення юнацтва та їх чинників з метою розробки засобів психологічної допомоги у підвищенні успішності цих стратегій. Актуальність окресленої проблеми підтверджує цінність дисертаційного дослідження Н.К. Орішко, спрямованого саме на вивчення індивідуальних стратегій самовдосконалення особистості в юнацькому віці.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України в рамках тем

лабораторії психології особистості імені П.Р. Чамати: «Психологічні закономірності становлення та розвитку духовності особистості» (державний реєстраційний № 0106U000470) та «Психолого-педагогічні основи самотворення особистості» (державний реєстраційний № 0111U000359).

Наукова новизна й теоретична значущість дисертаційної роботи полягають у тому, що вперше охарактеризовано психологічні особливості самовдосконалення особистості в юнацькому віці як складного, багатокomпонентного, індивідуально обумовленого різновиду самотворчих процесів, що передбачає наявність індивідуальних стратегій його здійснення у контексті розв'язання актуальних для зазначеного періоду онтогенезу завдань; розкрито структуру самовдосконалення, виокремлено основні змістові його компоненти, встановлено провідні індивідуально-психологічні й особистісні чинники самовдосконалення в юнацькому віці; розроблено психологічну модель становлення індивідуальної стратегії самовдосконалення. Виявлено взаємозв'язок між індивідуально-психологічними особливостями осіб юнацького віку, рівнем сформованості структурних компонентів їх самовдосконалення та ступенем досягнення ними самоактуалізації, на основі чого виокремлено й охарактеризовано провідні різновиди індивідуальних стратегій самовдосконалення особистості в період юнацтва; визначено психологічні умови активізації процесу самовдосконалення особистості в юнацькому віці, на основі яких розроблено й апробовано корекційно-розвивальну програму їх розвитку. Подальшого розвитку набули ідеї становлення та розвитку особистості як відкритої самоактивної системи, здатної до самотворення, де самовдосконалення виступає одним з провідних його різновидів; поглиблено уявлення про психологічний зміст феномену самовдосконалення та індивідуальної стратегії самовдосконалення. Наукова новизна дослідження є безперечною, оскільки на сьогодні недостатньо ґрунтовних наукових розробок з проблеми вивчення індивідуальних стратегій самовдосконалення особистості в юнацькому віці.

Практичне значення роботи полягає в узагальненні, модифікації та розробці автором методів і засобів цілеспрямованого розвитку та корекції індивідуальних стратегій самовдосконалення осіб юнацького віку, а також в тому, що

запропоновані методи, методики й засоби формувального впливу можуть застосовуватися практичними психологами у психодіагностичній роботі та з метою проведення консультативних і психокорекційних заходів. Розроблена й апробована дисертанткою корекційно-розвивальна програма розвитку індивідуальних стратегій самовдосконалення особистості може бути корисною для успішного здійснення юнацтвом самовдосконалення. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані в роботі психологічної служби професійно-технічних училищ, коледжів та вищих навчальних закладів.

Зазначимо, що в дисертації Н.К. Орішко чітко визначено завдання, мету, об'єкт і предмет дослідження; що свідчить про належний рівень наукової підготовки дисертантки. Завдання дослідження цілком відповідають визначеній проблемі як у теоретичній, так і в емпіричній репрезентації. Діагностичний інструментарій повною мірою забезпечує розв'язання поставлених завдань.

Відзначимо також раціональну побудову структури дисертації, логічність викладу змісту дисертаційного дослідження: кожен із трьох розділів є завершеним відповідно до поставленої мети і завдань; висновки до розділів і загальні висновки відповідають змісту розділів і дослідження в цілому.

Зміст першого розділу дисертації заслуговує на позитивну оцінку, оскільки містить ґрунтовний аналіз наявних досліджень з проблеми вивчення індивідуальних стратегій самовдосконалення особистості в юнацькому віці. Зокрема, у розділі представлено результати детального вивчення філософських і психологічних концепцій дослідження проблеми самовдосконалення особистості, які дозволили констатувати, що найбільш широко й багатоаспектно її розгляд представлено у ряді філософських концепцій, оскільки їх провідною спрямованістю є вивчення духовних і моральних питань, а самовдосконалення виступає саме моральною категорією, однією зі складових духовної сфери людини та найвищою метою її буття. У психологічних напрямках розгляд даного питання також має місце, але тут воно представлено у більш вузькому контексті й часто розглядається як один із методів та шляхів практичної реалізації процесу особистісного самотворення. Слід відзначити ґрунтовність представлення

власного розуміння дисертанткою змісту феноменів самовдосконалення та індивідуальної стратегії самовдосконалення. Теоретико-прикладну цінність має також виокремлення дослідницею на підставі аналізу наукових праць основних структурних компонентів самовдосконалення, визначення його різновидів, психологічних механізмів та етапів практичної реалізації, виокремлення індивідуально-психологічних і особистісних його чинників, з'ясування специфіки становлення й прояву даного процесу на етапах онтогенезу особистості. Позитивної оцінки заслуговує розроблена дисертанткою психологічна модель становлення індивідуальної стратегії самовдосконалення особистості, яка наочно демонструє основні складові даного процесу та алгоритм його здійснення.

У другому розділі дисертації описано методи емпіричного дослідження структурних складових, індивідуально-психологічних і особистісних чинників самовдосконалення особистості юнаків і дівчат, самоактуалізації як показника його успішності та провідних індивідуальних стратегій його реалізації. Особливого схвалення заслуговує зваженість і ґрунтовність підходу дисертантки до організації емпіричного дослідження та формування вибірки його учасників. Зокрема, позитивним моментом є залучення на констатувальному етапі дослідження не лише осіб юнацького віку, а й додатково осіб підліткового й дорослого віку, що дало змогу здійснити порівняльний аналіз вікових особливостей самовдосконалення та емпіричним шляхом довести вірність припущення дослідниці про особливу значущість самовдосконалення в юнацькому віці, а також сенситивність цього періоду онтогенезу особистості для здійснення нею даного різновиду самотворчих процесів.

Вагомим здобутком дисертантки ми вважаємо застосування з діагностичною метою анкети-опитувальника «Місце самовдосконалення у моєму житті», розробленої нею на основі результатів теоретичного аналізу досліджуваної проблеми, а також адаптацію низки психодіагностичних методик для вивчення різних її аспектів. Науково-практичний інтерес становить застосування Н.К. Орішко елементів біографічного методу для визначення передумов і особливостей становлення індивідуальних стратегій самовдосконалення досліджуваних на більш ранніх етапах онтогенезу. Коректним є застосування дисертанткою методів кількісної обробки даних

(визначення середніх значень і відсоткових співвідношень емпіричних показників, розрахунки коефіцієнтів рангової кореляції (r) Спірмена та χ^2 -критерію Пірсона, факторного аналізу). Форма презентації одержаних результатів, ретельність їх аналізу й інтерпретації здійснені на високому науковому й професійному рівні. Відповідні психологічні та математико-статистичні методи опрацювання даних дають підставу вважати дослідження методологічно вивірені.

Зміст третього розділу дисертації також викликає значний науково-практичний інтерес. У ньому визначено психологічні умови активізації самовдосконалення в юнацькому віці, на основі яких розроблено корекційно-розвивальну програму розвитку індивідуальних стратегій самовдосконалення юнацтва, обґрунтовано й описано формувальний етап експерименту, проаналізовано його результати. Нам імпонує те, що формувальні впливи розробленої програми активізують розвиток в осіб юнацького віку здатності до рефлексії й аналізу індивідуальних особливостей власної особистості й об'єктивних обставин, які сприяють або перешкоджають їх самовдосконаленню, а також до визначення особистісних рис та умов, які допомагають успішному здійсненню ними цього процесу; сприяють їх особистісному самовизначенню й усвідомленню ними індивідуальної перспективи майбутнього, корекції та розвитку показників становлення когнітивної, емоційно-оціночної, вольової, потребово-мотиваційної й діяльнісної сфер розвитку особистості, виробленню умінь самопроекування й планування самотворчої діяльності, і, найголовніше, покращенню кожним з учасників програми успішності стратегії самовдосконалення.

Результати апробації корекційно-розвивальної програми засвідчили наявність статистично значущих позитивних змін у переважній більшості її учасників, що свідчить про її високу ефективність та доцільність застосування для розвитку індивідуальних стратегій самовдосконалення особистості в юнацькому віці.

Отже, аналіз дисертаційного дослідження Н.К. Орішко дає можливість зробити висновок про ґрунтовність вивчення поставленої проблеми, високий науковий і професійний рівень дисертантки. Робота є цілісною й завершеною.

Результати проведеного Н.К. Орішко дослідження одержали належне висвітлення в наукових публікаціях. За тематикою дисертації опубліковано 11 одноосібних наукових статей, з яких 5 – у наукових фахових виданнях України в галузі психології, 1 – у періодичному науковому фаховому виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз даних. Основні результати дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес низки ВНЗ України.

Автореферат відображає основні результати дисертації. Дисертація і автореферат оформлені відповідно до вимог МОН України. Зміст дисертації відповідає вимогам спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Оцінюючи проведене Н.К. Орішко дисертаційне дослідження загалом позитивно, вважаємо доречним висловити деякі зауваження й побажання.

1. Дисертанткою встановлено, що провідними чинниками самовдосконалення юнацтва є об'єктивні (соціально-психологічні) та суб'єктивні (індивідуально-психологічні й особистісні). Наголошено, що саме індивідуально-психологічні й особистісні чинники здійснюють вирішальний вплив на успішність самовдосконалення юнаків і дівчат та визначають його індивідуальні стратегії. Водночас, позиція авторки про пріоритетність домінування впливу на процес самовдосконалення юнацтва суб'єктивних чинників над об'єктивними, на наш погляд, потребує більш чіткого обґрунтування.

2. Н.К. Орішко виокремлено й охарактеризовано п'ять різновидів індивідуальних стратегій самовдосконалення особистості в юнацькому віці. Цікавим і доречним, на наш погляд, виступило б наведення авторкою прикладів здійснення самовдосконалення представниками кожного з різновидів цих стратегій у певній життєвій сфері (скажімо, у навчальній діяльності).

3. У п. 3.2 дисертації авторкою представлено практичні психологічні рекомендації для юнаків і дівчат щодо покращення ефективності стратегій самовдосконалення. Проте, у п. 3.1 дисертанткою зазначено, що важливими умовами активізації процесу самовдосконалення особистості в юнацькому віці є об'єктивні умови, що передбачають підтримку близького оточення й психологічний супровід. Відповідно до цього, вважаємо, що доцільно було б доповнити матеріал п. 3.2 наданням психологічних рекомендацій для батьків і педагогів щодо підтримки та/або супроводу

самовдосконалення юнаків і дівчат, зокрема в освітньо-виховному процесі, з урахуванням специфіки виокремлених індивідуальних стратегій самовдосконалення.

4. Дисертанткою зазначено, що провідними формами впровадження розробленої нею корекційно-розвивальної програми виступили групові й індивідуальні. На нашу думку, варто було б більш детально описати процедуру проведення зазначених форм (передусім, індивідуальних), розглянути особливості їх формувальної психологічної дії на учасників програми та на основі аналізу одержаних конкретних практичних результатів зробити загальний висновок про успішність і доречність застосування цих форм щодо представників кожного з виокремлених різновидів індивідуальних стратегій самовдосконалення особистості в контексті здійснення корекційно-розвивальної роботи.

Втім, висловлені зауваження не применшують позитивного враження від дисертаційного дослідження Н.К. Орішко. З огляду на викладене, можна стверджувати, що дисертація «Індивідуальні стратегії самовдосконалення особистості в юнацькому віці» за своїм науковим рівнем, актуальністю та практичним значенням відповідає чинним вимогам п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка Орішко Наталія Костянтинівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри психології

Сумського державного педагогічного

університету імені А.С. Макаренка

С.Б. Кузікова

